

mijn hand heb ik het gedaan en door mijn wijsheid, want ik ben verstandig" (Jes. 10 : 13). Maar pas Nebukadnezar en Belsazar zien wij in het boek Daniël door hun wijzen als raadgevers omringd, in wier kring Daniël en zijn vrienden worden opgenomen, van wie vooral Daniël uitleggingen kan geven en knopen ontwarren (Dan. 5 : 16).

Ook aan Babel wordt door Jesaja het oordeel aangekondigd, omdat haar wijsheid en kennis het tot hoogmoed verleid hebben (Jes. 47 : 10). Zijn cultuur bracht het tot hybris. En bij monde van Jeremia spreekt Jahwe het oordeel uit over „zijn wijzen" (Jer. 50 : 35; 51 : 57). Deze raadgevers van de koning zullen wel met middelen als astrologie en leverschouw gewerkt hebben (Dan. 1 : 20; 2 : 2, 12, 14, 18, 24, 27, 48; 4 : 3, 15 = SV: 4 : 6, 18, vergeleken met 4 : 4, 6 = SV: 4 : 7, 9; 5 : 7, 8, 11, 15). Het merkwaardige feit doet zich nu voor, dat Daniël aan het hoofd van dit college is aangesteld door Nebukadnezar en dat deze de wijsheid als gave van zijn God ziet, die verborgenheden openbaart (cf. bv. Dan. 2 : 28). Bij Daniël valt de volle nadruk op de chokmā in de zin zoals wij haar telkens in het Oude Testament aantreffen. En de mogelijkheid bestaat, dat wij ook aan zijn invloed moeten denken, als eeuwen later de wijzen uit het Oosten komen om de geboren koning der Joden te aanbidden, omdat zij zijn ster gezien hebben in het Oosten (Matth. 2 : 1, 2)³⁶.

Er is ongetwijfeld overeenkomst tussen Jozef in Egypte en Daniël in Babel. Beiden worden tot hoge regeringsfuncties in het land van hun ballingschap geroepen, nadat zij een droom van de koning hebben uitgelegd, die niemand van diens wijzen kon verklaren. En evenals Egypte zouden wij ook Babel onrecht aandoen, indien wij, omdat het Oude Testament er over zwijgt, dachten, dat er geen wijsheid werd beoefend, die van tovenarij en waarzeggerij te onderscheiden is. De cultuur van de volken in Mesopotamië kent deze wijsheidsbeoefening zeer zeker.

Er zijn Sumerische en Akkadische spreuken en raadgevingen; en de Aramese spreuken, ons bewaard in „De woorden van Achiqar" verplaatsen ons naar het hof van de Assyrische koningen Sanherib en Esarhaddon³⁷). Sumer kende zijn school, het Edubba, waarin onder de oefeningen, die door de leerlingen gemaakt moesten worden, ook uittreksels uit teksten van wijsheid, vooral spreuken, voorkomen. Deze school stond los van de priesterschap en de tempel. Uit de teksten van het Edubba blijkt, dat de leraar zich ver boven zijn leerling verheven achtte, ja, zelfs tot hem zeide: „ik ben meer „mens" dan gij"³⁸). Door de ingewikkeldheid van